

Inhoud

Woord vooraf 7

*Proloog. Elsene, april 2010. Waarin de schrijver oog in oog staat met het
affiche* 15

- I LE VÉLO (1891-1896). Over kunstenaars, coureurs en commercie** 19
- 1 Koning van de affichekunst 21
 - 2 Een manager voor de mijnwerker 39
 - 3 De schilder in de velodroom 63
 - 4 Gladiator 87
 - 5 Het Wonderkind 107
 - 6 De Simpson-ketting 129

*Intermezzo. Wales en Engeland, november 2010. Waarin de schrijver op zoek
gaat naar de personages op het affiche* 145

- II BORDEAUX-PARIJS (23-25 mei 1896). Over de totstandkoming van
het affiche *Cycle Michael* tegen de achtergrond van een eideloze
wedstrijd** 153
- 7 Een blanco blad 155
 - 8 CITIUS. Van Bordeaux tot Chaunay (de dag van 23 mei) 157
 - 9 De tandenstoker, de trouwring en de chronometer 183
 - 10 ALTIUS. Van Chaunay tot Orléans (de nacht van 23 op 24 mei) 193
 - 11 De tas van de trainer 211
 - 12 FORTIUS. Van Orléans tot Parijs (de ochtend van 24 mei) 221
 - 13 De welwillende wielrenner 233

14 ECCE HOMO. Van de aankomst tot de uitslag (24-25 mei) 239

Intermezzo. Parijs, april 2011. Waarin de schrijver op zoek gaat naar het verhaal achter het affiche 249

III ICARUS (1896-1904). Over de totstandkoming van het affiche *La Chaîne Simpson* en over de val van de personages op het verworpen ontwerp 249

15 De Catford-affaire 257

16 Het geheim van Choppy 271

17 Delirium tremens 285

18 Aankomst buiten tijd 313

Epiloog. Zuid-Frankrijk, juli 2011. Waarin de schrijver rommelt in de tas van Choppy 319

Noten 330

Bronnen 338

Illustratieverantwoording 347

Dankbetuiging 349

Woord vooraf

De Olympische Spelen van 2024 in Parijs vormen een prachtige aanleiding voor een rijk geïllustreerde heruitgave van *De fiets van Lautrec*. Voorliggend verhaal, dat oorspronkelijk verscheen in 2013, vat het parcours van de Olympische wegrit op als een drievoudige ode:

- aan Parijs als bakermat van de wielersport;
- aan Bordeaux-Parijs als moeder aller wielerklassiekers;
- en aan Henri de Toulouse-Lautrec als beroemd waarnemer van dat vroege wielrennen.

De start en aankomst van de wegrit vinden plaats in de schaduw van de Eiffeltoren, wiens voltooiing in 1889 samenviel met de verschijning van de moderne fiets met gelijke wielen, een kettingaandrijving en een rubberen band. Parijzenaar Pierre Giffard, een alom gerespecteerd politiek journalist, bezong in *La Reine Bicyclette* (1891) de geneugten van de nieuwerwetse tweewieler. Sindsdien noemt men de fiets liefkozend *la petite reine*. En dat wordt ook de bijnaam van de sport die de fiets moest promoten. Want Giffard hield het niet bij woorden alleen. In hetzelfde jaar van zijn boek organiseerde hij voor zijn broodheer *Le Petit Figaro* een wedstrijd van Parijs naar Brest en terug, over een slordige twaalfhonderd kilometer. Het succes van deze fiets-odyssee spoorde hem aan tot de oprichting van *Le Vélo* (1892), de eerste sportkrant met een dagelijkse editie. De geboorte van de wielersport viel samen met de geboorte van de sportjournalistiek, want het waren sportjournalisten die instonden voor de organisatie van wielervedstrijden. Veel van die wedstrijden zijn in de vergetelheid geraakt omdat ze slechts eenmaal plaatsvonden. Zelfs de meest doorwinterde wielerveerzucht heeft vandaag allicht het raden naar de winnaars

van nochtans ontzagwekkende ondernemingen als Parijs-Nantes-Parijs (1.025 km), Lyon-Parijs-Lyon (1.040 km) en Marseille-Parijs (938 km), zogenaamde ‘monsterwedstrijden’ die de voorbode vormden van de Tour de France (2.428 km in de eerste editie van 1903, maar verdeeld over verschillende etappes en met nachtrust als nieuwigheid). Alle wedstrijden van betekenis vertrokken, keerden, of arriveerden in Parijs. Omdat deze maar om de zoveel tijd plaatsvonden, laafde de wielierliefhebber zich het grootste deel van het jaar aan de wedstrijden op de wielersbaan. Anno 1893 beschikte Parijs over niet minder dan eenentwintig velodromen.

‘Parijs is de beste plek in de wereld voor wielrennen,’ vatte Arthur August Zimmerman het samen in de *New York Times* van 13 november 1894. En Zimmerman kon het weten, want hij reisde de halve aardbol rond om zijn mythische status van sprintkoning kracht bij te zetten. In de hoofdstad van Frankrijk had hij nadrukkelijk naar de hand van *la petite reine* gedongen. Hij loofde de ‘schitterende pistes’ en verwonderde zich er over de enorme aantallen fietsers. En, voegde hij eraan toe: ‘Alle wielrenners zijn professionals en rijden voor de publiciteit van de firma’s wiens fietsen ze gebruiken.’

Dat was nieuwswaardig, want de sportwereld werd op dat moment beheerst door de vraag of je mocht worden betaald voor sportbeoefening. Zimmerman was in 1894 overstag gegaan, en schakelde zichzelf zo uit voor een nieuw evenement waarover in de marge van zijn Parijse exploten werd bericht. Terwijl ‘le grand Zim’ die zomer het mooie weer maakte op de Vélodrome Buffalo en op de Vélodrome de la Seine, verzamelden sportbonzen uit dertien landen aan de Sorbonne. Daar werd beslist dat vanaf 1896 de Olympische Spelen opnieuw zouden worden ingericht, eerst in Athene en vier jaar later in Parijs, en dat uitsluitend amateurs zouden worden toegelaten.

Het jaar 1896 staat centraal in dit verhaal, echter niet omwille van de eerste moderne Spelen, en al evenmin omwille van de eerste Parijs-Roubaix, maar omwille van een event waaraan alle andere sportmanifestaties ondergeschikt waren: de wielervedstrijd Bordeaux-Parijs. Dat was een beproeving over ‘slechts’ zeshonderd kilometer (nog altijd ruim het dubbele van de langste wielervedstrijden vandaag) maar op dat moment wel de enige met een jaarlijkse traditie. Het was de eerste zogenaamde ‘klassieker’. Wat de Tour de France, de Olympische Spelen, en het WK voetbal vandaag de dag zijn, dat was Bordeaux-Parijs eind negentiende eeuw: het evenement waar maanden

op voorhand naar werd uitgekeken en maanden nadien op werd teruggeblikt.

De olympische wegrit van 2024 kan ook worden opgevat als een ode aan de oerklassieker. De hedendaagse professionals – want zij worden intussen wel toegelaten – zullen de deelnemers van Bordeaux-Parijs 1896 als het ware tegemoet rijden. Ze verlaten Parijs in zuidwestelijke richting, via het paleis van Versailles naar de vallei van de Chevreuse. Een aantal van de hellingen die ze daar als aperitief voorgeschoteld krijgen zult u verderop in dit boek herkennen als de zwaar op de maag liggende desserts van Bordeaux-Parijs. De negentiende-eeuwse coureurs met hun gewichtige fietsen hadden dan al ruim vijfhonderd kilometer afgelegd, grotendeels op grind, want buiten de steden vond je nauwelijks verharde wegen.

Het tegenwoordig populaire ‘gravelbiken’ profileert zich als de antipode van het wielrennen, waar de professionalisering zou zijn doorgeslagen. Wegrenners zouden telegeleid worden door ploegtactieken in plaats van op hun intuïtie te vertrouwen, en vaker naar hun wattagemeters kijken dan naar de prachtige landschappen waar ze doorheen fietsen. Nee, dan het gravelbiken! Het avontuur in de natuur, de cameraderie boven de prestatie, maar toch ieder voor zich. De idee dat gravelen het originele wielrennen dichter zou benaderen, klopt echter alleen wat de staat van de weg aangaat. Wielrennen in de belle époque was een ernstige aangelegenheid. Wie verderop in dit boek het verslag van Bordeaux-Parijs volgt, zal merken dat de commerciële belangen aanzienlijk waren, en dat wielrenners er minder alleen voor stonden dan het overzichtelijke aantal namen op prehistorische startlijsten doet vermoeden.

De professionele wielrenner in de jaren 1890 moest met zijn prestaties de verkoop aanzwengelen van zijn fietsenmerk, zijn bandenmerk, zijn kettingmerk, en zelfs van het stimulerende drankje of pilletje waarvan hij gebruik had gemaakt. De promotie van dat alles was de voornaamste bestaansreden van wielervedstrijden en wielerkranen.

Richtten advertenties in de sportkrant zich tot de bekeerlingen, dan moesten straataffiches het brede publiek overtuigen van de waarde van de tweewieler. In navolging van het oerbeeld van *la petite reine* op de omslag van Giffards boek, voeren dames de boventoon op die eerste fietsaffiches, van stijlvol geklede mademoiselles tot engelachtige nimfen in Griekse gewaden. In de loop van het decennium ziet men die verbeelde vrouwen vaker afgelost worden door wielrenners, wier namen geleidelijk aan bekendheid genieten

door de wedstrijdverslagen in de ontluikende sportpers. Ook Henri de Toulouse-Lautrec liet zich inspireren door de vedetten van dat moment. Als habitué van de velodromen hoefde hij niks te verzinnen. Hij kon tekenen wat hij zag. Die afgebeelde wielrenners waren vooral mannen, maar Lautrec zou Lautrec niet zijn als hij niet subtiel ook een bekende wielrenster afbeeldde. Figureert *la femme* op de fietsaffiches van zijn collega's louter als anonieme verleider, dan beeldt Lautrec haar op zijn prent voor *La Chaîne Simpson* af als deelnemer aan het wielergebeuren.

Dit verhaal gaat over de affiche die hij in 1896 ontwierp voor de Simpson-Ketting, tegen de achtergrond van de wielervedstrijd Bordeaux-Parijs. Naast een ode op die wedstrijd is de olympische wegrit van 2024 ook een lofzang op Toulouse-Lautrec als wielierliefhebber. Na het kaf van het koren te hebben gescheiden in de vallei van de Chevreuse, zal het peloton Parijs doorkruisen op weg naar 'zijn' Montmartre, want de steile straatjes van La Butte vormen het strijdtoneel van de finale. O wat zou Lautrec zich verlekkerd hebben aan het spektakel van bontkleurige wielrenners op en rond de hem zo vertrouwde heuvel.

Ik verbeeld me dat hij eerst zou hebben postgevat op het terras van Le Mirliton, de cabaretzaal van Aristide Bruant, waarvoor hij menig poster ontwierp en met wie hij de liefde voor de fiets deelde. Vandaar zouden ze de geluiden hebben horen aanzwengelen vanuit de benedenstad. Ze zouden hun glas hebben leeggedronken en naar het belendende kruispunt zijn getrokken. Hun hoofden zouden eerst naar het zuiden reiken om de renners te zien naderen vanuit de reeds stiekem stijgende Rue des Martyrs, en vervolgens met de fietswielen meedraaien om hen aan de andere kant van de Boulevard Rochechouart de kasseiklim te zien aanvatten. Zo zouden zij bewaarheid zien worden waarvoor Bruant al in 1895 had gepleit in *Le Vélo*: 'een klimkoers op de Mont Martre!'

Het heeft even geduurd, maar het was het wachten waard, want de beste wielrenners van 2024 zullen drie keer de 'Mont Martre' beklimmen, en telkens opdraaien vlak bij de plek waar Bruants cabaretzaal zich bevond.

Allicht zou Lautrec zich na die eerste passage geërgerd hebben aan de benen die hem het zicht belemmerden, en zou hij terug naar zijn atelier zijn getrokken op de hoek van de Rue Caulaincourt en de Rue Tourlacque, waar hij in 1896 werkte aan zijn affiche voor *La Chaîne Simpson*. Vanuit het raam op de derde verdieping zou hij de renners na de derde beklimming voor zijn stoeprand voorbij hebben zien zoeven, op de grote molen richting de Moulin

Rouge en vandaar verder naar de Seineboorden. Met zijn toneelkijker zou hij speuren naar zijn chouchous: 'le grand Zim', 'le petit Michael' en 'mademoiselle Lisette'. Hij zou ze horen toejuichen als Matthieu, Remco, en Marianne, maar hij zou wel beter weten. Vervolgens zou hij zich naar zijn teken-tafel hebben gerept, en nog voor de eerste renners de finish aan de Eiffeltoren zouden hebben bereikt, zou hij een schets van hen hebben klaar gehad.

Als zo vaak zou hij hebben verzucht:

Ah! La Vie! La Vie!

Maar ditmaal zou het klinken als:

Ah! Le Vélo! Le Vélo!

DE HOOFDROLSPELERS

Henri de Toulouse-Lautrec (°1864),
Frans kunstenaar

Paul 'Tristan' Bernard (°1866),
Frans schrijver, theater- en velodroom-
directeur

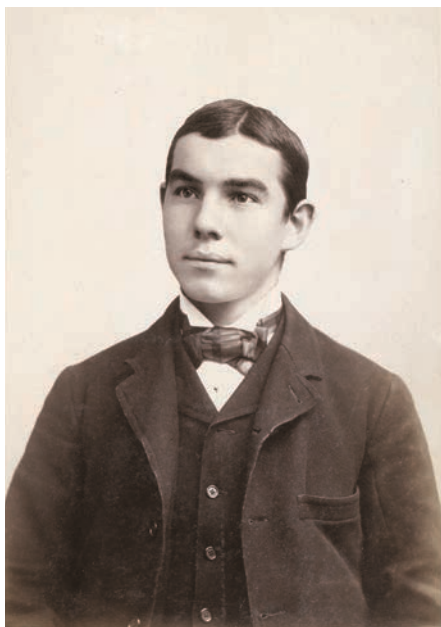
Louis 'Spoke' Bouglé (°1864),
vertegenwoordiger van de
Simpson-ketting in Frankrijk

James 'Choppy' Warburton (°1845),
Engelse trainer en manager

Arthur Linton (°1868),
Welsh wielrenner

Thomas 'Tom' Linton (°1876),
Welsh wielrenner

James 'Jimmie' Michael (°1877),
Welsh wielrenner

Constant Huret (°1870),
Frans wielrenner

PROLOOG

Elsene, april 2010

Waarin de schrijver oog in oog staat met het affiche

In het Museum van Elsene zag ik ze voor het eerst in het echt: de wielrenners van Toulouse-Lautrec.

Al meer dan honderd jaar waren ze daar. Ze maakten deel uit van een vijfhonderdtal affiches uit de belle époque die een verzamelaar aan het museum had geschonken. In de schenking bevonden zich bijna alle 32 posters van ‘de koning van de affichekunst’. Daarmee beschikt het bescheiden Brusselse museum over een van de belangrijkste Lautrec-collecties ter wereld. Van tijd tot tijd worden de werken afgestoft en aan het publiek gepresenteerd.

Lautrecs modellen keken op me neer vanaf de muren op de tussenvloer. Hun kopjes kwamen net boven de balustrade uit.

La Goulue, de dikke danseres uit de Moulin Rouge, en Jane Avril, de koningin van de quadrille, verwelkomden me met een acrobatische zwaai van hun rechterbeen. Yvette Guilbert, de charmante conferencière, showde mij vanaf haar podium haar lange zwarte gehandschoende vingers, die ze zedig in elkaar vlocht voor haar middel. Aristide Bruant, de cabaretier met de rode sjaal, draaide me misnoegd de rug toe. Caudieux daarentegen, de komiek van het Petit Casino, wilde zijn podium verlaten om me tegemoet te rennen. Het Ierse zangeresje May Belfort en haar kat namen me nieuwsgierig op, met ogen die zich afvroegen of ik er was om te worden opgepeuzeld of om te worden genegeerd. Haar collega May Milton solliciteerde huppelend naar een kusje op haar bleke bulldogwangen. De terdoodveroordeelde gevangene, met wiens beeltenis Lautrec lezers lokte voor de memoires van een gevangenisalmoezenier, keek dwars door mij en zijn guillotine heen, en ik verwachtte elk moment zijn hoofd van de trap te horen donderen. Het paard van Napoleon briepte mijn richting uit, maar zijn berijder gunde me geen blik. De fotograaf Paul Sescou wilde me vereeuwigen met de gemaskerde dame voor zijn lens.